

1. Подопригора А. А. Основы римского гражданского права : учеб. пособие для студентов юрид. вузов и факультетов / А. А. Подопригора. – К. : Вентури, 1995. – С. 99.
2. Новицкий И. Б. Римское право / И. Б. Новицкий. – М. : Ассоциация «Гуманитарное знание» «ТЕИС», 2002. – С. 86.
3. История государства и права зарубежных стран. – Ч. 1 / под общей ред. докт. юрид. наук, проф. О. А. Жидкова и докт. юрид. наук, проф. Н. А. Крашенинниковой. – М. : Изд-во НОРМА-ИНФРА, 1998. – С. 135.
4. Малиновский А. А. Злоупотребление правом / А. А. Малиновский. – М. : МЗ-Пресс, 2002. – С. 73.
5. История государства и права зарубежных стран. – Ч. 2 / под общей ред. докт. юрид. наук, проф. О. А. Жидкова и докт. юрид. наук, проф. Н. А. Крашенинниковой. – М. : Издательство НОРМА-ИНФРА, 1999. – С. 348.
6. История государства и права зарубежных стран. – Ч. 2 / под общей ред. докт. юрид. наук, проф. О. А. Жидкова и докт. юрид. наук, проф. Н. А. Крашенинниковой. – М. : Издательство НОРМА-ИНФРА, 1999. – С. 377.
7. Пчелинцева Л. М. Семейное право России. Учебник для вузов / Л. М. Пчелинцева. – М. : Изд-во НОРМА, 2000. – С. 298.
8. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / отв. ред. А. Довгерт. – К. : Истина, 2006. – С. 76.
9. Сімейний кодекс України : Науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. – Х. : Ксилон, 2008. – С. 428.
10. Емельянов В. И. Разумность, добросовестность, незлоупотребление гражданскими правами / В. И. Емельянов. – М. : «Лекс-Книга», 2002. – С. 54 – 57.
11. <http://lenta.ru/news/2007/11/19/underground>
12. <http://www.minjust.gov.ua/0/8652>

C. Kolinchuk

THE PARENTAL RIGHTS ABUSE AS THE ABUSE OF INDIVIDUAL CIVIL RIGHTS

This article is about the problem of parental right abuse. Here is analyzing some kinds of parental rights abuse, liability for that and the possibility of application Civil Code in order to determinate some activity as the abuse of rights.

УДК 347(477)

Лобач О. М.

МОРАТОРІЙ У ПРОБЛЕМНОМУ БАНКУ

У статті проаналізовано правове регулювання застосування мораторію під час дії у проблемному банку тимчасової адміністрації.

Світова економіка переживає кризу. Криза (від грец. – вихід, закінчення) – складний загострений стан, різкий перелом або занепад [1, 283]. Сучасні вчені визначають кризу як крайнє загострення суперечностей у соціально-економічній системі (організації), що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі [2, 10] і, ґрунтуючись на теорії циклів українця М. І. Туган-Барановського, росіянина М. Д. Кондратьєва, англійця Дж. Кейнса, наголошують, що кризові явища є однією із особливостей ринкової економіки, проявом циклічності економічних процесів [1, 3; 2, 6–9]. Темпи розширеного відтворення будь-якої економічної системи, зазначають учені, не можуть бути безрозмірними, а наявна недосконалість фінансово-економічних взаємовідносин призводить до диспропорцій в економічному розвитку між суб'єктами ринку,

коли одні з них прискорено зростають, а інші при цьому зазнають фінансових труднощів [3, 3]. Диспропорції розвитку ринкового господарства України від моменту набуття нею незалежності наприкінці минулого століття не оминули жодної галузі, а сподівання українських високопосадовців восени 2008 р. на те, що сучасна світова економічна криза не торкнеться нашої країни, виявилися марними. Суб'єкти ринку швидко відреагували на кризу згоранням або зменшенням виробництва, скороченням працівників, обмеженням інших витрат тощо, маючи на меті одне – запобігти втраті капіталів, підприємств, бізнесу.

Не окреслюючи причини світової економічної кризи, зазначимо, що за проблематикою виділяють макро- і мікрокризи, за структурою відносин у соціально-економічній системі виокрем-

люють групи криз – економічні, соціальні, організаційні, психологічні, технологічні. Також у цій групі вирізняють кризи виробництва і реалізації товару, взаємин економічних агентів, кризи неплатежів, втрати конкурентних переваг, банкрутства тощо. У групі економічних криз окремо виділяють фінансові кризи, коли підприємство переходить із режиму своєчасного виконання зобов'язань до нестабільної роботи зі збоями і зривами, нездатності фінансового забезпечення своєї діяльності, сплати рахунків і зобов'язань, тобто неплатоспроможності [2, 11, 42].

Фінансова криза тому й має таку назву, бо, передусім, позначається на фінансах, під якими розуміють ресурси (грошові, кредитні). Обсяг фінансів у цивільному обороті зменшується до такого рівня, що менеджери, як макро-, так і мікрорівня, змушені розробляти та запроваджувати антикризові заходи. В умовах дефіциту коштів у цьому ланцюгу не стали винятком і комерційні банки. У засобах масової інформації дедалі частіше з'являються повідомлення, що багато українських банків потребують рефінансування, рекапіталізації, згадуються навіть ті, які традиційно належать до групи великих [4]. На думку аналітиків, сучасна криза почалася з банкрутства кількох інвестиційних банків США, зокрема Lehman Brothers, який «прогорів» на іпотечних облігаціях [5; 6, 64]. Однак ця обставина не є визначальною у кризі банківської системи України, іпотечний ринок якої не є розвиненим. Причина – у нестачі кредитних ресурсів та відсутності умов для їх залучення, що зумовлено не лише недовірою населення до банків й масовим вилученням депозитів із банківської системи, а й політичним протистоянням вищого менеджменту держави, що відштовхує від країни зовнішніх інвесторів і спричиняє паніку серед вкладників, неповернення експортної виручки в Україну на тлі вивезення капіталів за її межі, стрімке падіння національної валюти, рейдерські атаки на банки тощо. До переліку факторів, що зумовлюють зменшення банківського капіталу, аналітики також зараховують неякісні активи банківських кредитних портфелів та портфелів цінних паперів, банкрутства клієнтів банків, спекулятивні операції з валютним курсом, що спричинило погіршення матеріального стану значної частини населення тощо [7]. Наслідком вищезазначеного стало те, що до 13 банків, які зараз перебувають у стадії ліквідації через їх неплатоспроможність, менше ніж за півроку додано ще 11 банків, де, за офіційними даними Національного банку України на 18 березня 2009 р., запроваджено тимчасову адміністрацію у зв'язку з їх незадовільним фінансовим станом [8]. Порівняно з іншими заходами впливу на банківську установу, тимчасова адміністрація – найбільш

жорсткий, не враховуючи ліквідації, захід, оскільки з дня призначення тимчасового адміністратора до нього переходять повноваження органів управління банку, банк може бути примусово реорганізовано, можуть бути розірвані чи визнані недійсними будь-які угоди за участю банку, звільнені працівники, змінено розмір заробітної плати тощо. Введення тимчасової адміністрації позначається на вкладниках та кредиторів банку, права яких щодо розпорядження їх коштами, що зберігаються на банківських рахунках, суттєво обмежуються через застосування Національним банком мораторію на задоволення вимог кредиторів.

Такий мораторій є важливою правовою категорією у регулюванні відносин неспроможності. Дослідники зазначають, що в це поняття вкладається більший зміст, ніж у відтермінування та зупинення виконання зобов'язань боржником: мораторій охоплює весь спектр праввідносин, які спрямовані на збереження майна, на врегулювання особливого порядку пред'явлення та задоволення вимог кредиторів, на звільнення майна боржника від будь-яких обмежень тощо [9, 23]. Мораторій в праві неспроможності досліджували В. В. Джунь, Б. М. Поляков, Л. Г. Талан та ін. як шляхом наукового аналізу норм Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі Закон про банкрутство), так і судової практики у процедурі банкрутства суб'єктів підприємництва – не банків. Мораторій, що вводиться НБУ під час дії у проблемному банку тимчасової адміністрації відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» (далі Закон про банки), науковці практично не досліджували.

Водночас, інститут мораторію відомий у банківській практиці як захід, спрямований на відновлення платоспроможності банку через тимчасове обмеження виконання зобов'язань банку й вимог кредиторів до нього. Зокрема він діє в Естонії, Білорусі, Латвії, Російській Федерації, Польщі: терміни застосування – від 3-х до 12 місяців; запроваджується, як правило, центральним банком країни (в Латвії таке рішення приймається сумісним актом ЦБ й уряду); мораторій може бути повним та частковим. Так, у РФ мораторій вводиться Банком Росії на термін не більше 3-х місяців з ініціативи останнього чи тимчасової адміністрації, що здійснює управління проблемним банком. Обов'язковими умовами для реалізації цього інструменту є зупинення Банком Росії повноважень виконавчих органів кредитної організації, встановлення факту невиконання нею грошових зобов'язань та зобов'язань із сплати податків та обов'язкових платежів. Він поширюється на приватні і публічні грошові

зобов'язання банку, які виникли до моменту призначення тимчасової адміністрації, незалежно від строку виконання цих зобов'язань [10, 127–136]. Наслідками введення мораторію також є такі дії: не нараховуються передбачені законом чи договором неустойки (штрафи, пені), проценти та не застосовуються інші заходи відповідальності за невиконання чи неналежне виконання кредитною установою грошових зобов'язань та/або обов'язку зі сплати обов'язкових платежів; не допускається стягнення за виконавчими та іншими документами у безспірному (безакцептному) порядку; забороняється задоволення вимог засновника (учасника) кредитної організації про виділ йому частки (вкладу) у статутному капіталі кредитної організації у зв'язку з його виходом зі складу її засновників (учасників); зупиняється виконання виконавчих документів за винятком вимог із відшкодування шкоди життю та здоров'ю, з виплати вихідної допомоги та оплати праці громадян за трудовим договором (контрактом), з виплати винагороди за авторськими договорами, з оплати поточних організаційно-господарських витрат банку. Крім того, мораторій не поширюється на виконання виконавчих документів, виданих до дня його введення на підставі рішень про стягнення заборгованості кредитної організації за укладеними з фізичними особами договорами банківського вкладу та банківського рахунку.

Отже, метою цієї статті є дослідження окремих проблем інституту мораторію у банківській діяльності в Україні.

Суб'єктом, повноважним ініціювати та приймати рішення про введення мораторію на задоволення вимог кредиторів проблемного банку, є Національний банк України відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність». Водночас Положенням про застосування Національним банком України заходів впливу¹ за порушення банківського законодавства тимчасовий адміністратор наділений правом ініціювати перед НБУ пропозицію про введення мораторію. На наш погляд, це питання має регулюватися Законом, враховуючи публічний характер мораторію. Цікавим для України досвідом, на нашу думку, є положення Закону Латвії «Про кредитні установи», за яким право звернутися до Банку Латвії з проханням встановити обмеження на виконання ним зобов'язань має і сам банк-боржник.

Передумовою введення мораторію є запровадження до проблемного банку тимчасової адміністрації. Закон про банки визначає метою мораторію створення сприятливих умов для відновлення фінансового стану банку до встановле-

ного Законом рівня, що його досягають збільшенням ресурсної бази банку за рахунок тимчасового невиконання тих вимог кредиторів, строки виконання яких настали до призначення тимчасової адміністрації, що врешті-решт має привести до відновлення фінансового стану банку. Термін дії мораторію не може перевищувати шести місяців.

Мораторій у Законі України про банки визначено як зупинення виконання банком майнових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, та зупинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до прийняття рішення про введення мораторію (ст.1). Водночас норми ст. 85 Закону передбачають, що його дія поширюється на зобов'язання, строки виконання яких настали до призначення тимчасової адміністрації. Згідно з чинною редакцією Закону мораторій може бути введено й не у день призначення тимчасової адміністрації, а пізніше – у будь-який момент «під час здійснення тимчасової адміністрації», як це встановлено у Законі (до речі, це підтверджено правом тимчасової адміністрації ініціювати введення мораторію, що встановлене Положенням НБУ №369). При цьому строк повноважень тимчасової адміністрації (не більше одного року з дня її призначення; для системних банків – не більше двох років) у будь-якому випадку «поглинає» строк дії мораторію, у тому числі і при введенні його пізніше за дату призначення тимчасової адміністрації. Однак, з огляду на останню обставину, виникає розбіжність між нормами ст.ст. 1 та 85 Закону щодо визначення зобов'язань, на які поширюється дія мораторію: на ті, строк виконання яких настав до прийняття рішення про введення мораторію (ст. 1), чи на ті, строк виконання яких настав до призначення тимчасової адміністрації (ст. 85). При пізнішому, ніж призначення тимчасової адміністрації, запровадженні мораторію може виникнути ситуація, коли під дію мораторію підлягатимуть операції тимчасового адміністратора. Проте Закон встановлює, що мораторій не поширюється на обслуговування поточних операцій, здійснюваних тимчасовим адміністратором. Зазначена розбіжність вказує на те, що визначення поняття «мораторій» у Законі про банки потребує уточнення.

Мораторій згідно із Законом про банкрутство означає зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). За виз-

¹ Положення затверджено постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 369.

наченням мораторію у Законі про банки зупиненню підлягає виконання банком своїх майнових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Особливістю відносин неспроможності є те, що в них між боржником і кредиторами регулюються зобов'язання грошового характеру, порівняно з якими категорія «майнові зобов'язання» є ширшою, оскільки містить й інші, не лише грошового характеру, зобов'язання. Це цілком підтверджується визначеннями зобов'язання у їх широкому значенні, що містяться у Господарському та Цивільному кодексах України.

На думку Б. М. Полякова, кредитори з негрошовими вимогами до боржника можуть задовольнити їх у відносинах банкрутства, трансформували їх у грошові [11, 46–51]. Про грошовий характер зобов'язань пишуть і російські вчені Г. А. Тосунян, А. Ю. Вікулін, які, визначаючи економічний зміст мораторію на задоволення вимог кредиторів кредитної організації, вказують, що це значна економічна пільга, яка полягає в тому, що впродовж 3 місяців кредитна організація звільняється від потреби витратити свої грошові кошти на задоволення вимог кредиторів, що дає змогу їй відновити свою платоспроможність [10, 127]. Уважний аналіз положень ст. 85 Закону про банки також дає змогу дійти висновку, що Закон поширює дію мораторію на зобов'язання банку саме грошового характеру. Таким чином, із врахуванням порядку реалізації мораторію, як способу відновлення здатності банку сплачувати свої зобов'язання, передбачено, що його дія має поширюватися лише на грошові зобов'язання банку-боржника (грошові вимоги кредиторів). Отже, поняття мораторію у глосарії Закону про банки повинне визначатися через зобов'язання банку, що мають грошовий характер.

Мораторій не поширюється на вимоги щодо виплати заробітної плати, аліментів, відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, авторської винагороди. Враховуючи появу на ринку банківських послуг нових банківських продуктів, зокрема карткових проектів (виплата банками заробітної плати, пенсій, стипендій тощо), вважаємо, що банківський закон має враховувати і такі кредиторські вимоги у контексті непоширення на них мораторію. Це саме має стосуватися вихідної допомоги, яка виплачується звільненим працівникам у визначених законом випадках і яка не є заробітною платою, проте може виплачуватися з карткових рахунків. У РФ не підлягають дії мораторію вимоги з виплати вихідної допомоги. Цікавим досвідом є, на наш погляд, і положення ФЗ РФ «Про неспроможність (банкрутство) кредитних організацій» про непоширення мораторію на ви-

конання виконавчих документів, виданих до дня введення мораторію на підставі рішень про стягнення заборгованості кредитної організації за укладеними з фізичними особами договорами банківського вкладу та банківського рахунку (це положення було внесено до ст. 26 вказаного ФЗ у 2004 р. у зв'язку з висновком Конституційного Суду РФ про суттєве обмеження мораторієм прав громадян-вкладників, зокрема й на судовий захист).

З огляду на Закон про банки протягом дії мораторію заборонено стягнення на підставі виконавчих документів та інших документів, за якими здійснюється стягнення відповідно до законодавства України. Проте у Законі України «Про виконавче провадження» не передбачено положень про зупинення виконавчого провадження у разі введення Національним банком України мораторію на виконання вимог кредиторів проблемного банку, як це, наприклад, відбувається у разі порушення господарським судом провадження у справі про банкрутство боржника, якщо відповідно до закону на вимогу стягувача поширюється дія мораторію, введеного господарським судом, крім випадків знаходження виконавчого провадження на стадії розподілу стягнутих з боржника грошових сум (зокрема й одержаних від реалізації майна боржника). Господарський суд надсилає виконавчій службі ухвалу про запровадження мораторію. Аналогічне положення має бути передбачене у вказаному Законі. Крім того, слід розробити механізм повідомлення виконавчої служби про застосування мораторію до зобов'язань проблемного банку.

Інститут мораторію безпосередньо пов'язаний з інститутом тимчасового адміністратора. Про призначення до банку тимчасової адміністрації Національний банк України інформує громадськість через офіційні друковані органи законодавчого й урядового органів – «Голос України» та «Урядовий кур'єр» у триденний термін з дня прийняття такого рішення. Мораторій, як правовий механізм, що обмежує права широкого кола осіб – вкладників і кредиторів, впливає на податкові правовідносини, має ознаки публічності. У зв'язку з цим, вважаємо, що Закон про банки має містити порядок публічного оповіщення про запровадження до проблемного банку мораторію на задоволення вимог кредиторів. Порядок має визначати спосіб, термін оповіщення, особу, на яку покладається здійснення такого оповіщення.

Ця стаття не вичерпує проблеми правового регулювання інституту мораторію, що застосовується для відновлення платоспроможності українських банків, але загальним має бути висновок про необхідність удосконалення такого регулювання.

1. Іванюта С. М. Антикризове управління. Навчальний посібник / С. М. Іванюта. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 288 с.
2. Чернявський А. Д. Антикризове управління фірмою : навч. посібник / А. Д. Чернявський. – К. : Зовнішня торгівля, 2005. – 328 с.
3. Кондрашихін А. Б., Пепа Т. В., Федорова В. О. Фінансова санація і банкрутство підприємств. Навчальний посібник / А. Б. Кондрашихін, Т. В. Пепа, В. О. Федорова. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 208 с.
4. Сугоняко А. Блокирование со стороны правительства рефинансирования банковской системы страны ставит украинские банки на грань потери платежеспособности / Александр Сугоняко // Факты. – 3 февраля 2009 г.
5. Чепіжко В. Фінансова криза з американською пропискою / Віталій Чепіжко // Урядовий кур'єр. – 20 січня 2009. – № 175.
6. Иконников С. Братя по разуму / Святослав Иконников // Бизнес 43/27.10.08.
7. Беркут Игорь, Василишин Роман. Золотое дно – 2. Гибель банков / Игорь Беркут, Роман Василишин // Еженедельник 2000. – 6–12 марта 2009. – № 10(452). – А1-А2.
8. Банковский надзор. Финансовое состояние банков // www.bank.gov.ua/Inf_mat/Pres_servis/2009/banki_timch_adm.pdf
9. Науково-практичний коментар до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» / за ред. О. І. Харитонові. – Х. : ТОВ «Одісей», 2008. – 336 с.
10. Тосунян Г. А., Викулин А. Ю. Несостоятельность (банкротство) кредитных организаций : учеб.-практ. пособие / Г. А. Тосунян, А. Ю. Викулин. – М. : Дело, 2002. – 320 с.
11. Поляков Б. М. Коментар судової практики Верховного Суду України у справах про банкрутство / Б. М. Поляков. – К. : Логос, 2008. – 488 с.

Lobach O.

MORATORIUM OF PROBLEMATIC BANK

The article analyses legal regulations, application of moratorium during the functioning of the provisional administration in a problematic bank.

УДК 347.27

Леонова Л. С.

ПОВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА ПРЕДМЕТ ЗАСТАВИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглянуто проблеми регулювання повернення стягнення на предмет застави на основі порівняльного аналізу змін та тенденцій законодавства України та Росії, що регулюють повернення стягнення та реалізацію предмета застави. Зокрема, у статті автор аналізує підстави повернення стягнення на заставлене майно, механізму та деяких наслідків реалізації заставленого майна за законодавством України та Росії.

Повернення стягнення на предмет застави та реалізація предмета застави є особливо важливими стадіями заставних правовідносин. Саме на цих стадіях відбувається задоволення вимог та відшкодування всіх втрат і витрат кредитора у зв'язку з порушенням боржником свого зобов'язання. Тому розгляд основних проблем, пов'язаних із цими питаннями і шляхів їхнього вирішення за законодавством України та Росії має важливе теоретичне та практичне значення.

У відповідності з ч.1 ст. 590 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р., повернення стягнення на предмет застави здійснюється за рішенням суду, якщо інше не встановлено договором або законом. Відповідно до ч. 6 ст. 20 За-

кону України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р., повернення стягнення на заставлене майно здійснюється за рішенням суду або третейського суду, на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо інше не передбачено законом або договором застави. Таким чином, можна зробити висновки про деяку неузгодженість у законодавстві України щодо підстав повернення стягнення на заставлене майно, яку досі не усунуто. Водночас можна сказати, що всі перераховані вище способи повернення стягнення не заборонені та що їх можна застосовувати.

Законодавство Росії загалом передбачає судовий та позасудовий способи повернення стягнення на заставлене майно. Хоча Цивільний